

Toni Sans Orpinell · Rubèn Montaña Ros

ENTRI TOTIS HO APRIAREM!

ENTRI TOTIS HO APRIAREM!

Un conti en Xipella,
que passi a Solivella.

Toni Sans Orpinell
Rubèn Montaña Ros

A totis lis padrins i en especial a la Quimeta Orpinell Español,
Antònia Español Palau, Montserrat Español Pijuan, Mercè Alsina
Navarra, Joana Ramos Flores, Conxita Ros Ramos, Milagros Ripoll
Jardí, Maria Morales Belmonte, Maria Rosa March Torres i a la
Maria Torres Travé.

Aquest conti formi part de Rurals / Som Xipella. Un projecte participatiu ideat
per l'Ajuntament de Solivella, que vol reivindicar la necessitat de salvaguardar la
diversitat lingüística, lo xipella, com a patrimoni immaterial.

Agraïm a lis donis de Solivella, en concret a l'Assumpció Orpinell Espanyol i
també al Ton Tarragó Caballé la seva inestimabli col·laboració sensi la qual
aquest conti no hauria estat possibli.

Text: Toni Sans Orpinell

Il·lustracions: Rubèn Montaña Ros

Disseny i maquetació: Pàkaru - www.pakaru.cat

Assessorament lingüístic: Pere Navarro Gómez

Edició: Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Solivella

Impressió a Indústries Gràfiques Gabriel Gibert, SA

DL: T 302-2022

Reservat tots los drets sobri el text i lis il·lustracions de l'obra.

Ideat per

**Rurals /
Som Xipella**

Ajuntament
de Solivella

Amb el suport

Diputació Tarragona

ENTRI TOTIS HO APRIAREM!

Un text de Toni Sans Orpinell
Il·lustracions de Rubèn Montaña Ros

A què és aquesta sirollada?

AUXILI!!!

És la Quimeta de
lis cuetis tortis.

Fa una estona s'ha emparrat dalt d'aquest
arbri per guaitar de prop un mixonet de
plomis vermellis que hi havïa sobri d'una de
lis sevis branquis, però quan ha arribat a dalt,
ha tingut tanta por de cauri que l'únic que ha
pogut fer ha estat tancar els ulls, agafâ's ben
fort i demanar ajut.

Lo mixonet de plomis vermellis , amb tant de
siroll, ha volat.

I aquest és lo campanar de l'església
de Solivella, un petit pobli de la
Conca de Barberà on viu la Quimeta.

Aquesta gernació que s'ho miri fent
lo xafarot són lis bestiols del bosc.
Si t'hi fixis bé reconeixeràs:

Una serp de taquis groguis.
Un senglar amb lis peüllis pintadis.
Un taup amb unis ulleris trencadis.
Una eruga de potis peludis.
Una guineu de pestanyis rinxoladis.
Una granota de galtis alegris.
Un eriçó amb mil punxis.
Una mostela amb lis dents sortidis.
Un cargol de banyis llarguis...
...i duguis germanis formiguis amb
unis antenis molt finis.

Porten tot lo dia discutint quina és
la millor manera d'ajudar a baixar la
xiqueta.

I si fem vindri una girafa perquè la xiqueta hi llisqui com si fos un tobogan?

A Solivella no hi ha girafis, SAFARNÀRIA!

Doncs, construïm un anjub just a sota i l'omplim fins dalt d'aigua perquè la xiqueta s'hi pugui llançar de cap

NO SAPS PER QUI VERMIS!
Que no veus que trigariem massa?

Allò que hem de fer és trucar a una superheroïna amb capa perquè la rescati

TU SÍ QUE NO HI PLEGUIS RE!

Farem un castell de set amb folri i manillis. Jo pujaré a catxarró vostre i quan estirè dalt, agafaré la xiqueta d'un peu

CAAA, ANIMAL!
Si pugis damunt nostre, mos xafaràs a tots!

ANIMAL HO ETS TU!

ANIMALS HO SOM TOTS!

Sembli que no s'hagin de posar mai d'acord. Però allavòrins, lo cargol de lis banyis llarguis, que va més lent que els altris, però que per aquesta mateixa rauó té més temps de pensar lis cosis abans de di-lis, deixi anar una idea brillant.

No farem baixar la xiqueta...
FAREM BAIXAR L'ARBRI!
Totis lis bestiolis mos enfilarem
damunt la branca i, amb lo nostri
pes, la doblegarem fins que toqui a
terra. Així la xiqueta podrà baixar
caminant com si re

ENTRI TOTIS
HO APRIAREM!!!

FA FERESA LIS
COSIS QUE
SAP AQUEST
CARGOL!

Alego, l'eruga de lis potis peludis, l'eriçó de lis mil punxis i la serp de lis
taquis groguis tornen brandant una escala llargu|||||||||||||||||||||...

APARTEU LIS
CRIATURIS!

...|||||||||||||||||||||...

ESTIC ESTRAGAT!

...llarguissima.

ESTIC DE
PRIMERA!

Lo primer a pujar és lo
cargol de lis banyis
llarguis, perquè és qui
ha tingut la idea.

Pugi xino-xano.

Xino-xano...

...xiiino... xaaano...

AU VA!
DON-TI MANYA!

NO EM
XINXOLLIS!

Quan arribi a dalt, com que pesi tan poquet, la branca amb prou fenyis se doblegui una miquetarrulla de re.

Doncs, mira que
m'acabo de minjar
tot un manat de
bledis

OOOO
OOOH...!

AIOI, QUIN
DESARROLLO!

A aquest pas,
no farem re

La segona a enfilâ's és
la mostela de lis dents
sortidis.

Pugi ben accida i amb
lo seu pes fa baixar la
branca tot un pam.

VISCA!

BONA
FENYA!

OIDÀ!

CREC!

Lo tercer
a pujar és lo
senglar de lis
peüllis pintadis.

Pesi tant que, quan
s'atxarranqui damunt
la branca, aquesta fa
un crec que sembli que
s'hagi d'asclar.

SI ÉS QUE TOT HO
FAS BARRIM-BARRAM!

Encara els
haurem de
xampar

AI, AI!

MARI
DE DÉU,
SINYOR!

Lo taup de lis ulleris trencadis és lo quart. Com que no hi guipi gairi, los altris li han d'anar dient per on ha de passar.

PARA
COMPTI!

T'HAS
ETIVOCAT
DE BRANCA!

Ai que es
fumerà una
astracanada...

GUAITA COM XALI,
AQUESTA!

Encabat, pugi la guineu
de lis pastanyis rinxoladis,
que campi lleugera per
damunt la branca com
l'equilibrista d'un circ.

La branca ja és a punt a punt
de tocar a terra, però allavòrins...

PETARRUFF!!!

Al senglar de lis
peüllis pintadis se li
escapi un pet enormi i
la branca retrocedeix
un pam i mig!

ALÇA,
MANELA!

SÍ QUE PESAVI
AQUEST PET!

NECESSITEM
MÈS BESTIOLIS!

La serp de lis taquis groguis, la granota de lis galtis
alegris, l'eriçó de lis mil punxis i l'eruga de lis potis
peludis s'afanyen a pujar.

VEIX, QUE
VENIM!

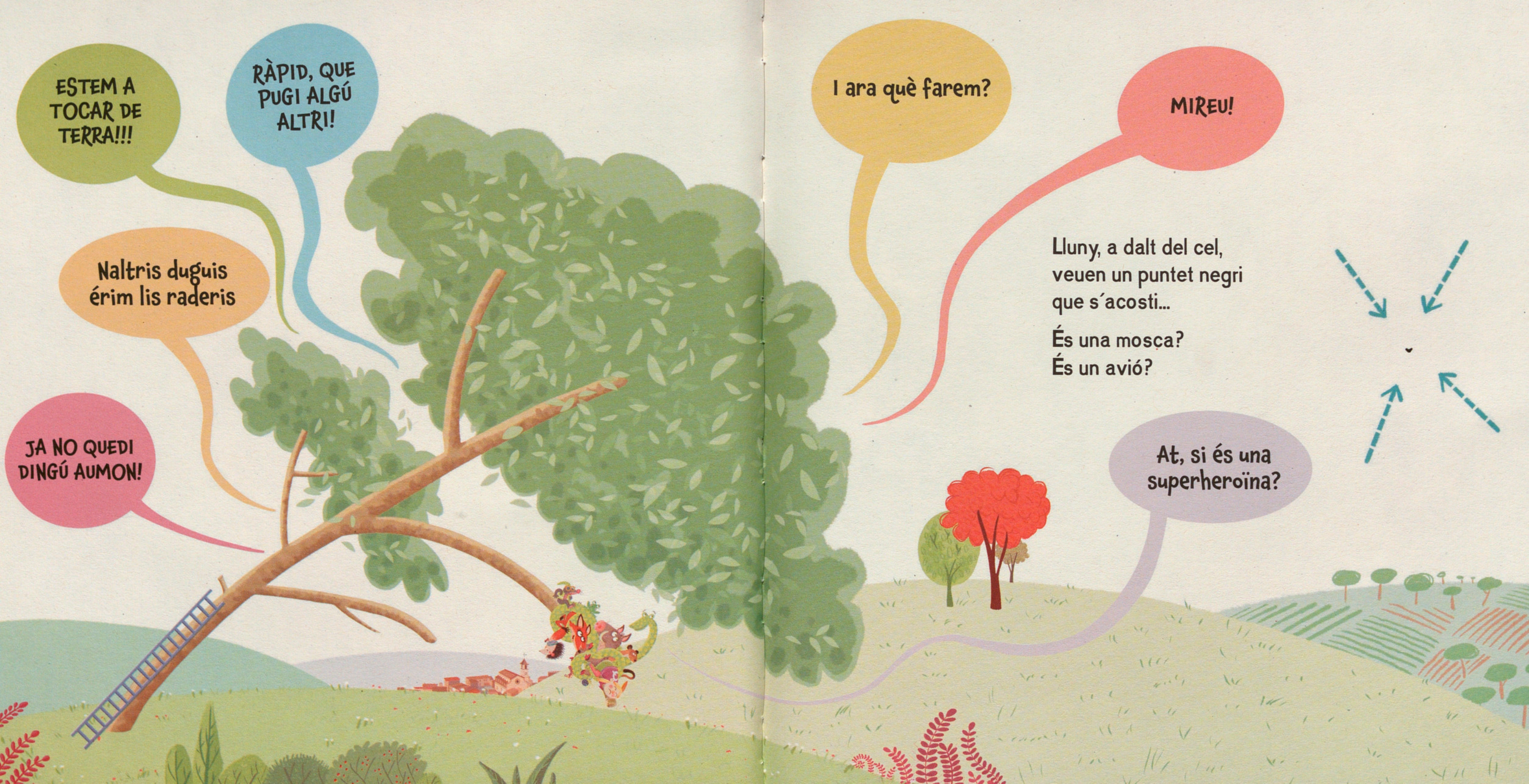
CAP AMUNT!

FEU-MOS
LLOC!

A dalt de l'arbri estan
ben anxovats. Amb prou
fenyis hi caben lis duguis
germanis formiguis, que fan
pessigollis a tots los altris
amb lis sevis antenis tan
finis. I quinis clequis que fan!

ESTEM A
TOCAR DE
TERRA!!!

RÀPID, QUE
PUGI ALGÚ
ALTRE!!

Naltris duguis
érim lis raderis

JA NO QUEDI
DINGÚ AUMON!

I ara què farem?

MIREU!

Lluny, a dalt del cel,
veuen un puntet negri
que s'acosti...

És una mosca?
És un avió?

At, si és una
superheroïna?

No! És un mixó!

Lo mateix mixonet de plomis vermellis
que la Quimeta de lis cuetis tortis havïi
pujat a guaitar al principi d'aquest conti.

L'animaló s'acosti volant i, encabat
de fer un parell de figueretis, se planti
damunt del caparró de la xiqueta.

En aquell moment, la
branca es vincli una
miqueta més i... **CLOC!**

Per fi toqui a terra!

La Quimeta de lis cuetis
tortis obri un ull i miri
d'esquitlleri al seu voltant.

Ja no has de
tindri por de
cauri, esmolet.
Entri totis
lis bestiols
t'hem salvat

La Quimeta de lis cuetis
tortis fa un somriuri
d'aurella a aurella i ...

A... le... hop!

Just en aquell moment, lo cargol de lis banyis llarguis se n'adoni d'un detall que no havïi previst.

Sensi el pes de la xiqueta, la branca torni cap amunt d'una revolada i lis bestiolis surten disparadis.

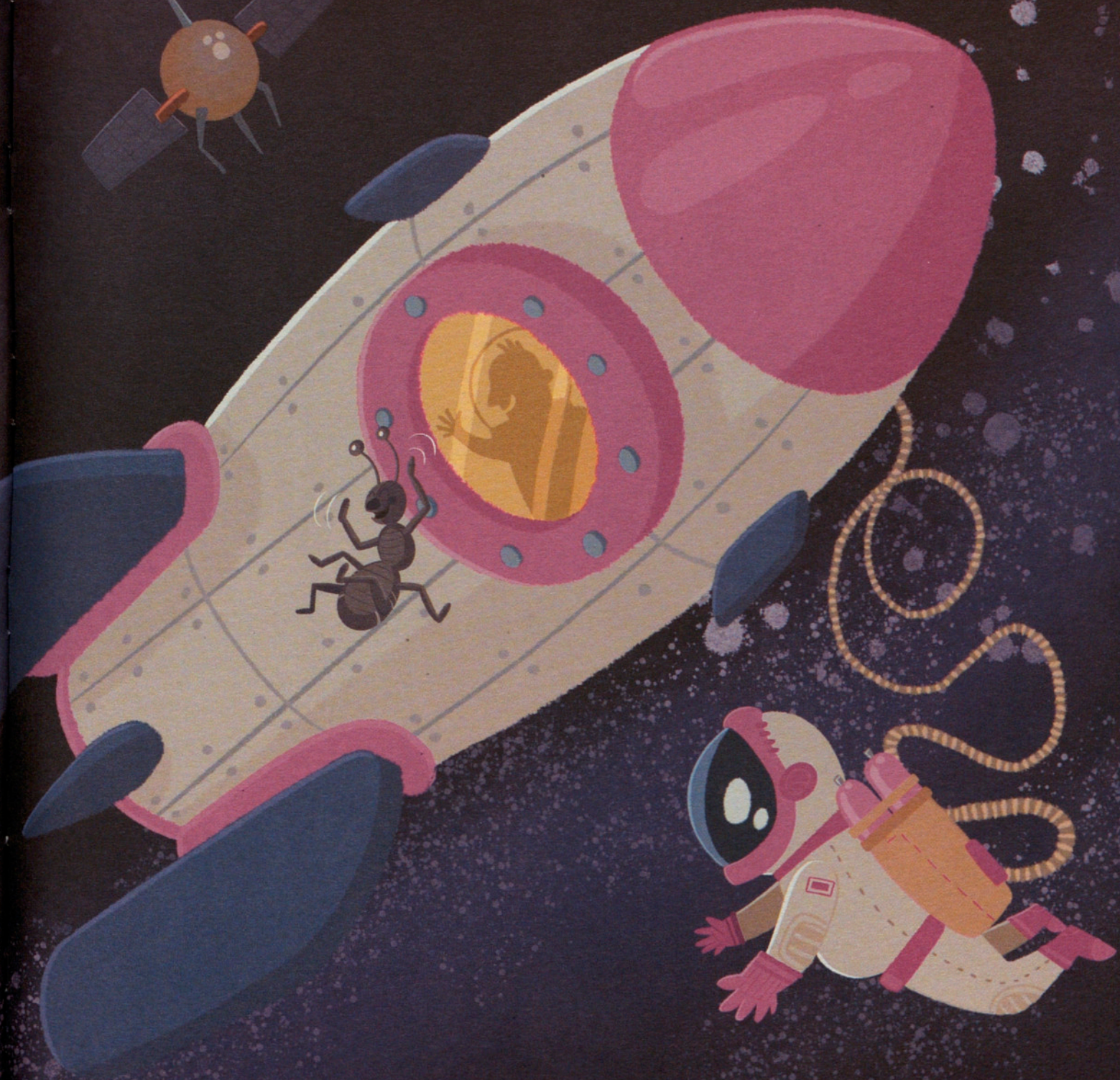

Ara li tocarà a la Quimeta de lis
cuetis tortis desemparrar la serp
de lis taquis groguis, l'eruga de
lis potis peludis, lo taup de lis
ulleris trencadis, lo senglar de
lis peüllis pintadis...

...la guineu de lis pestanyis
rinxoladis, l'eriçó de lis mil punxis,
la granota de lis galtis alegris...

...la mostela de lis dents
tortis, lis germanis
formiguis amb lis sevis
antenis finis i el cargol
de lis banyis llarguis,
que fa feresa lis cosis
que sap, però que aquest
cop s'ha etivocat.

Sort que ara la
Quimeta de lis cuetis
tortis té una escala
llarguíiiiiiiiiiiiiiiiiiii...

...lllllllllllllssima
i un nou amic volador
de plomis vermellis
que l'ajudarà a trobâ'ls.

Fi amb un
gran punt
sobri la

i

APUNTS SOBRE EL XIPELLA I EL PARLAR DE SOLIVELLA

El xipella el constitueixen una sèrie de parles que la llengua catalana manifesta a la frontera entre els dos grans blocs dialectals que la configuren. Entre el català occidental i l'oriental aquest conjunt de parles destaquen per una característica fonètica exclusiva, que no es troba en cap altra varietat lingüística catalana, excepte de forma residual en la comarca del Capcir, en territori administrativament francès. En el conjunt de llengües romàniques, només el friülà comparteix amb el xipella aquest tret lingüístic. Una bona colla de pobles de la Conca de Barberà mantenen encara aquest català de transició.

La característica principal dels parlars xipella consisteix en pronunciar [i] tota /e/ àtona en síl·laba final. Aquest fenomen fonètic afecta tant els singulars i els plurals femenins i masculins acabats en /e/

Mari de Déu (Mare de Déu)

conti (conte)

arbri (abre)

pobli (poble)

lis cuetis curtis (les cuetes curtes)

plomis vermellis (plomes vermelles)

lis peüllis pintadis (les peülles pintades)

totis lis bestiolis (totes les bestioles)

També afecta les partícules, com ara preposicions i adverbis

entri (entre)

sobri (sobre)

gairi (gaure)

sensi (sense)

El tancament de /e/ en [i] també es produeix en el pronom personals àtons quan van darrere del verb
don-ti manya (don-te manya)
agafeu-si fort (agafeu-se fort/agafeu-vos fort)

En la morfologia verbal també es fa present aquest fenomen

Infinitius

cauri (caure), vindri (vindre/venir), tindri (tindre/tenir)

2a persona del singular

si t'hi fixis (si t'hi fixes)

1a, 2a, 3a persones del plural

En canvi, en les persones 1a, 2a i 3a del plural,

la /e/ àtona del morfema es manté i no es tanca

en [i]: trigariem, porten, surten

Pot sorprendre que la tercera persona del singular del present d'indicatiu de la primera conjugació, així com la de l'imperfet d'indicatiu i la del condicional de les tres conjugacions, presenti la vocal morfemàtica /i/ en lloc de /a/. Des del punt de vista de l'evolució morfològica històrica, el morfema de 3a persona del singular va donar com a resultat la vocal /e/

s'ho miri (s'ho mire/s'ho mira)

sembli (semble/sembla)

arribi (arribe/arriba)

pesi (pese/pesa)

pugi (puge/puja)

obri (obre)

hi havïr (hi havie/hi havia)

pesavi (pesave/pesava)

De la lectura d'aquest conte en podem extreure unes quantes característiques del parlar xipella de Solivella. En relació al nivell fonètic podem detectar els següents fenòmens:

- L'adverbi de quantitat més i el morfema de primera persona del futur -ré articulen la vocal tònica com a palatal semioberta [ɛ]:
mès, pujarè, estirè, agafarè
- Tancament de /e/ en [i] quan es troba en contacte amb consonant palatal: *minjar*
- Pèrdua (síncope) de /a/ pretònica en contacte amb ròtica:
cargol, apriar
- Diferenciació (dissimilació) de vocals: *estirè, siroll, sirollada*
- Canvi de lloc (metàtesi) de consonants: *rader*
- Articulació diftongada de /o/ inicial: *aurella*
- Articulació de semiconsonants o consonants antihlàtiques: *rauó, ideia, duguis*
- Palatalització de /n/ precedida de semivocal palatal: *fenya*
- Diferenciació (dissimilació) de consonants: *etivocar, dingú*
- No articulació de la /r/ dels infinitius quan va seguida de pronom feble: *agafà's, dī-lis, enfilā's, trobā'ls*

En el nivell de la morfologia nominal, destaquen les següents característiques

- Forma plena de l'article definit masculí, com en la llengua antiga:
lo campanar, lo dia, lo cargol, lo nostri pes, lo senglar, lo taup
- Forma plena i analògica de la primera persona del plural del pronom personal àton: *mos xafaràs, mos enfilarem, feu-mos lloc*
- També apareix en forma plena (quan la tira fònica ho permet) del pronom personal de tercera persona: *se doblegui, se li escapi, se planti, se n'adoni*
- Cal fer notar que la /e/ del pronom *se* és àtona, per això, quan en un imperatiu el pronom apareix en posició postverbal, la /e/ es tanca en [i]: *agafeu-si*
- Això mateix s'esdevé amb el pronom de segona persona del singular: *don-ti manya*
- Ús d'un doble morfema de diminutiu: *miquetarrulla*

En el nivell lèxic cal destacar formes com

accit, accida Enèrgic, vigorós, determinat, decidit, esverat, valent.
alego Aviat.
allavòrins Aleshores, en aquell moment.
anjub Dipòsit quadrangular, ample i de poca fondària, excavat en la terra, revestit per dintre de marès o pedres i tapat de volta, que serveix per recollir en el camp l'aigua de pluja que corre per terra.
anxovar Recloure en un lloc estret.
apriar Unir algunes persones o coses per aconseguir un fi comú.
asclar Trencar a bocins una cosa sòlida.
at Interjecció que exerceix una funció conativa, per captar l'atenció de l'interlocutor.
atxarrancar Separar molt una cama de l'altra
aumon Enlloc, a cap part.
barim-barram De qualsevol manera.
brandar Moure's d'un lloc a un altre. Algú moure un objecte d'un lloc a un altre.
cleca Riallada sorollosa o de molta gent.
desarrollo En sentit figurat, ser poca cosa.
desemparrar Baixar un objecte de dalt d'un arbre, de dalt d'una roca o d'un altre lloc elevat.
emparrar Enfil·lar-se o pujar d'alt d'un arbre, dalt d'una roca o un altre lloc elevat.
encabat Adverbi de temps que indica posterioritat; després.
esmolet En sentit figurat, persona molt eixerida, espavilada.
esquitlleri Obliquament, de costat.
estragat, estragada Cansat, cansada.
figuereta Tomb o giravolt que hom dona amb el cos, especialment recolzant el cap o les mans a terra.
folri Grup de castellers situats sobre la pinya d'un castell que serveixen de contrafort als terços.
fúmer Eufemisme de *fotre*.
manillis Grup reduït de castellers que, situats al nivell dels terços i pel damunt del folre, serveixen de suport als quarts.
miquetarrulla Quantitat mínima; porció molt petita.

mixó Animal vertebrat, ovípar, de sang calenta, que té el cor amb quatre cavitats, respiració pulmonar, el bec corni, el cos cobert de plomes i les extremitats toràciques en forma d'ales aptes per al vol, capacitat que excepcionalment pot perdre; moixó, ocell.
rader, radera Darrere tots els altres quant al temps, al lloc, al rang.
re Variant col·loquial de *res*.
safamària En sentit figurat, persona xerraire i embullosa.
siroll Soroll.
sirollada Molt de soroll.
trigar Fer una cosa més tard del que cal, del que era d'esperar, de l'hora convinguda.
veix! Interjecció que exerceix una funció conativa, per captar l'atenció de l'interlocutor.
xafarot Algú que exerceix la seva curiositat en coses que no li importen, en afers d'altri.
xalar Passar-s'ho bé; esbargir-se alegrement.
xampar Agafar al vol.
xinxollar Amoïnar amb demandes.
xiquet, xiqueta Persona que està en els primers anys de la vida; nen, nena.

Parèmies

alça, Manela! Interjecció polivalent que s'usa per expressar sorpresa, admiració, desaprovació.
d'una revolada Amb un moviment ràpid i violent, com una estirada, una espenta, etc.
donar-se manya Actuar amb promptitud i traça.
fer feresa Fer por, sorprendre.
no plegar-hi re! No entendre el que es diu o el que està passant.
no saber per qui hom verma! Ser ignorant, ser incompetent.
pujar a catxarró Anar damunt de l'esquena d'algú altre.

Parlar de Solivella

agafarè
agafà's
agafeu-si
alego
allavòrins
anjub
aurella
di-lis
dingú
duguis
encabat
enfilà's
estirè
etivocat
fentya
feu-mos lloc
ideia
lis cuetis tortis
lis peülis intadis
lo campanar
lo cargol
lo dia

Formes estàndard

agafaré
agafar-se
agafeu-vos
aviat
llavors
aljub
orella
dir-les
ningú
dues
en acabat
enfil·lar-se
estaré
equivocat
feina
feu-nos lloc
idea
les cuetes tortes
les peülles pintades
el campanar
el cargol
el dia

Parlar de Solivella

lo nostri pes
lo senglar
lo seu pes
lo taup
mès
minjar
miquetarrulla
mixó
mos enfilarem
mos xafaràs
plomis vermellis
pujaré
rader, radera
rauó
re
se doblegui
se li escapi
se n'adoni
se planti
siroll
sirollada
troba'ls

Formes estàndard

el nostri pes
el senglar
el seu pes
el taup
més
menjar
miqueta
moixó
ens enfilarem
ens xafaràs
plomes vermelles
pujaré
darrer, darrera
raó
res
se doblega
se li escapa
se n'adona
se planta
soroll
sorollada
trobar-los

Lis bestiolis del bosc
estan ben preocupadis:
una xiqueta s'ha emparrat
dalt d'un arbri i no en pot
baixar. Per sort lo cargol
de lis banyis llarguis té
una ideia lluminosa per
resoldri el problema.

I és que...
tot té solució quan se
treballi en equip!